

Θεματολογία και Διαστάσεις της Αειφόρου Ανάπτυξης στα Σχολικά Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Μήλιου Ζωή

Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Αθ/μιας Εκπ/σης Ν. Κοζάνης

grperivekp@dipe.ko.sch.gr

miliouzoi@cyta.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση συνδιαλέγεται με την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη προκειμένου η πρώτη να οδηγηθεί σε διαδρομές σύμφωνες με τις ιδέες και τις αξίες της αειφορίας. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση της διάστασης της Αειφόρου Ανάπτυξης στα σχολικά προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τα οποία εκπονήθηκαν σε Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία του Νομού Κοζάνης. Το εννοιολογικό σχήμα της εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη χρησιμοποιήθηκε για τη διερεύνηση των στόχων οι οποίοι διατυπώνονται στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τα οποία σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2009-2010 και υποβλήθηκαν στη Δ/ση Α/θμιας Εκπαίδευσης Ν. Κοζάνης. Στα ευρήματα αποτυπώνονται οι αναφορές στην περιβαλλοντική, κοινωνική, οικονομική και πολιτική διάσταση της αειφόρου ανάπτυξης με σαφή υπεροχή του περιβαλλοντικού προσανατολισμού των προγραμμάτων. Επιπρόσθετα διερευνάται η θεματολογία των σχολικών προγραμμάτων τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο αναφορικά με το Θεματικό άξονα του έτους 2009-2010 «Ενέργεια-Ανανεώσιμες πηγές και τοπικές κοινωνίες». Συνακόλουθα η έρευνα επικεντρώνεται στον αριθμό των εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών, οι οποίοι/ες υλοποίησαν προγράμματα με θεματικό προσανατολισμό το Θεματικό έτος σε σύγκριση με τον συνολικό αριθμό. Η επεξεργασία των στοιχείων ανέδειξε ως σημαντικό κριτήριο επιλογής το θεματικό άξονα του θεματικού έτους στις προτιμήσεις των εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Θεματολογία, διαστάσεις της Αειφόρου Ανάπτυξης, στόχοι, σχολικά προγράμματα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σημερινή κοινωνία ο όρος «αειφορία» αποτυπώνει την προσπάθεια επαναπροσδιορισμού του μοντέλου ανάπτυξης της. Μέσω της αειφορίας ο περιβαλλοντικός προβληματισμός υπερβαίνει τα επίπεδα της ανάλυσης και της καταγγελίας και προσπαθεί να διεισδύσει στο πεδίο της οικονομίας επιχειρώντας την αναζήτηση νέων προτύπων της ανθρώπινης ευημερίας (Ευθυμιόπουλος, 2000). Ως έννοια εμπεριέχει εξ ορισμού το περιβάλλον και δηλώνει την άρρηκτη σχέση του με τα θέματα της κοινωνίας, της οικονομίας και της ανάπτυξης. Στις κατά καιρούς διεθνείς διασκέψεις έχει διαμορφωθεί μία επίσημη εκδοχή στην οποία η οικονομία, το περιβάλλον και η κοινωνία είναι οι τρεις πυλώνες οι οποίοι στηρίζουν την αειφόρο ανάπτυξη σε διεθνές, εθνικό, και τοπικό επίπεδο. Για την επίτευξη της αειφορίας απαιτείται η καλή λειτουργία των τριών πυλώνων ως αλληλεξαρτώμενα συστήματα. Τα συστήματα αυτά αποτελούν τις τρεις διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης τις οποίες συμπληρώνει μία τέταρτη

διάσταση εξίσου σημαντική, εκείνη των θεσμών οι οποίοι αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής διάστασης (Φλογαΐτη, 2006).

Η εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Ε.Α.Α), σύμφωνα με τις απαιτήσεις της εποχής, αποτελεί μετεξέλιξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης εμπλουτίζοντας την με νέες ιδέες οι οποίες παρουσιάζονται στην κοινωνία και στην εκπαίδευση με απώτερο σκοπό και στόχο τη διαμόρφωση περιβαλλοντικού ήθους, οικολογικής συνείδησης και μιας κουλτούρας αειφορίας. Στο επίκεντρο της εκπαίδευσης τίθεται η έννοια της αειφορίας ως έννοια-κλειδί για τον επαναπροσανατολισμό του εκπαιδευτικού συστήματος και της γνώσης γενικότερα. Επιδιώκει τη διαμόρφωση του αειφόρου σχολείου το οποίο θα δράσει μετασχηματιστικά στην εκπαίδευση και την κοινωνία. (Καλαϊτζίδης & Ουζούνης, 2000).

Η καθιέρωση από την UNESCO της Δεκαετίας για την Εκπαίδευση και την Αειφορία, 2005-2014 με κάθε έτος αφιερωμένο σε ένα συγκεκριμένο θέμα (νερό, δάσος, καταναλωτισμός, διατροφή, ενέργεια, ανθρώπινα δικαιώματα κ.λπ.) που υιοθετήθηκε και από το Υπουργείο Παιδείας σηματοδοτεί τον αναπροσανατολισμό της εκπαίδευσης προς μία αειφόρο ανάπτυξη συμπεριλαμβάνοντας όχι μόνο το περιβάλλον αλλά και τα προβλήματα της φτώχειας, του πληθυσμού, της υγείας, της εξασφάλισης τροφής, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ειρήνης τα οποία αντιμετωπίζει μεγάλο μέρος του πληθυσμού της γης.

Μέσα σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι καθοριστικός και διαφοροποιημένος. Οι προσωπικές τους θεωρίες και αντιλήψεις ως αντικείμενο συνεχούς προβληματισμού επανεξέτασης και επαναπροσδιορισμού της έννοιας της αειφόρου ανάπτυξης επηρέασαν την προσέγγιση περιβαλλοντικών ζητημάτων και τη θεματολογία των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Δημητρίου, 2002). Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα η θεματολογία των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης καταδεικνύει την υπεροχή των θεμάτων τα οποία αφορούν το φυσικό περιβάλλον και ακολουθούν θέματα τα οποία αφορούν το πολιτισμικό, το αστικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον (Βουδρισλής & Αυγερινού, 2003).

ΜΕΘΟΔΟΣ

Τα στοιχεία τα οποία παρουσιάζονται στην εργασία αφορούν τη θεματολογία των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τα οποία υλοποιήθηκαν κατά το σχολικό έτος 2009-2010 και υποβλήθηκαν στην Δ/ση Α/θμιας Εκ/σης του Ν. Κοζάνης. Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθεί η θεματολογία των συγκεκριμένων προγραμμάτων, η σχέση τους με το θεματικό έτος «Ενέργεια-Ανανεώσιμες Πηγές και Τοπικές Κοινωνίες» καθώς και οι διαστάσεις της αειφορίας οι οποίες προκύπτουν από το εννοιολογικό σχήμα της εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Unesco, 1997). Η ταξινόμηση της θεματολογίας των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αφορά τις εξής κατηγορίες: α) *φυσικό περιβάλλον* β) *ανθρωπογενές περιβάλλον* και γ) *άλλο*. Οι κατηγορίες α) *Περιβάλλον* β) *Κοινωνία* γ) *Οικονομία* δ) *Πολιτική* και ε) *Αειφορία* παρουσιάζονται ως διαστάσεις της έννοιας της αειφόρου ανάπτυξης.

Τα Προγράμματα Π.Ε τα οποία υλοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2009-2010 ήταν 64. Στα σχέδια των παραπάνω προγραμμάτων αναζητήθηκαν οι καταγεγραμμένοι στόχοι, οι οποίοι αποτέλεσαν και τα δεδομένα της έρευνας. Από τα δεδομένα εντοπίστηκε και κωδικοποιήθηκε ο κάθε στόχος. Συνολικά κωδικοποιήθηκαν

214 στόχοι ως μονάδες πληροφορίας. Η ανάλυση των περιεχομένων της έρευνας στηρίχθηκε στη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου και η εξαγωγή των συμπερασμάτων βασίστηκε στον υπολογισμό των συχνοτήτων με τις οποίες οι κατηγορίες εμφανίστηκαν στο υπό ανάλυση υλικό (Weber, 1990).

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η κατηγοριοποίηση των δεδομένων της έρευνας βασίστηκε στο εννοιολογικό σχήμα της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Unesco, 1997) σύμφωνα με το οποίο τα βιοφυσικά συστήματα, στα οποία ανήκουν όλοι οι ζωντανοί οργανισμοί, οι φυσικοί πόροι και τα συστήματα τα οποία προστατεύουν τη ζωή, *τα κοινωνικά συστήματα* τα οποία στηρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα για ειρήνη, ισότητα δικαιοσύνη και δημοκρατία, *τα οικονομικά συστήματα*, τα οποία δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για την εξασφάλιση της απασχόλησης και του εισοδήματος των ανθρώπων και τέλος *τα πολιτικά* συστήματα τα οποία διαχειρίζονται τα βιοφυσικά, τα κοινωνικά και τα οικονομικά συστήματα παρουσιάζουν πολύπλοκη αλληλεξάρτηση θεμελιώνοντας την αειφόρο ανάπτυξη. Ως κατηγορίες ανάλυσης της εργασίας ορίστηκαν το *Περιβάλλον*, η *Κοινωνία*, η *Οικονομία* και η *Πολιτική*. Ως συμπληρωματικός στόχος αναφέρεται και η έννοια της Αειφορίας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Με την κατηγοριοποίηση την οποία ορίσαμε στα σχολικά προγράμματα διατυπώσαμε στόχων όπως:

«Κατανόηση της σημασίας του δάσους της περιοχής μας και ανάγκη προστασίας του» (Νηπιαγωγείο- Το δασάκι της Μεταμόρφωσης) συμπεριλήφθηκαν στην κατηγορία *Περιβάλλον*.

«Να αναζητηθεί η βιωσιμότητα της ανθρώπινης κοινωνίας μέσω της μετεγκατάστασης του οικισμού της Ποντοκόμης (Δημοτικό-Ενέργεια και βιωσιμότητα της ανθρώπινης κοινωνίας) συμπεριλήφθηκαν στην κατηγορία *Κοινωνία*.

«Να γνωρίσουν τις ενεργειακές πηγές κάθε εποχής και να κατανοήσουν ότι κάθε ανθρώπινη δράση προϋποθέτει κατανάλωση ενέργειας» (Δημοτικό- Το κλίμα είναι στο χέρι μας) συμπεριλήφθηκαν στην κατηγορία *Οικονομία*.

Πολιτική

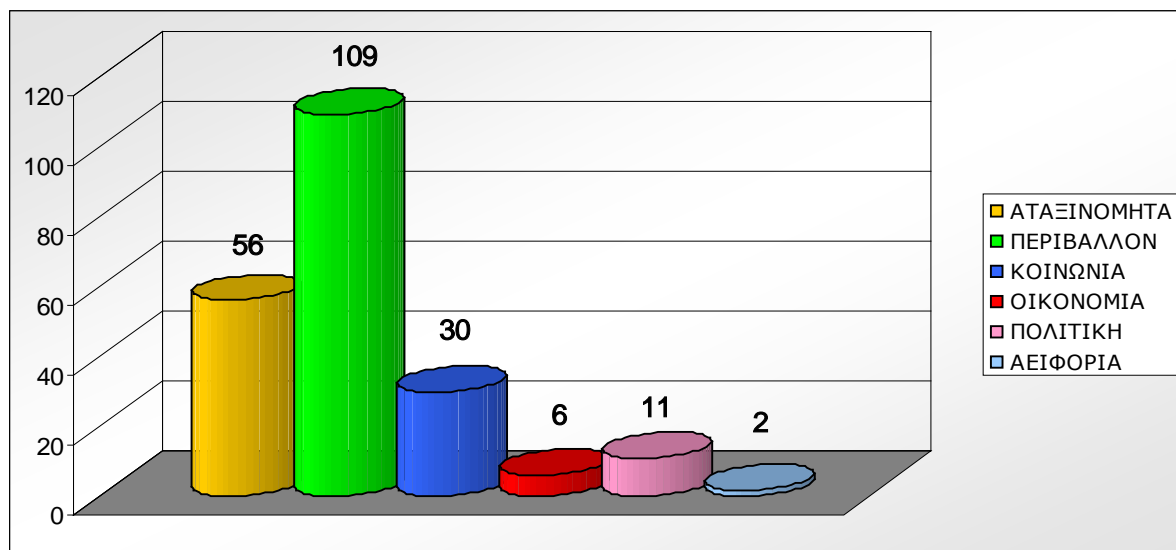
«Γνωριμία και συνεργασία με φορείς του τόπου μας» (Δημοτικό – Ενέργεια και ανθρώπινη κοινωνία) συμπεριλήφθηκαν στην κατηγορία *Πολιτική*.

Ε΄ Κατηγορία: Αειφορία

«Να γνωρίσουν τη σημασία και την αξία του όρου αειφορία ως αρχή διαχείρισης όλων των φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων φυσικών πόρων» (Δημοτικό-ο δρόμος προς το αειφόρο σχολείο) συμπεριλήφθηκαν στην κατηγορία *Αειφορία*

«Καλλιέργεια της συνεργασίας, απόκτηση δεξιοτήτων παρατήρησης, ανάληψη πρωτοβουλιών, ενίσχυση της αυτοεκτίμησης» (Δημοτικό-Σεβόμενοι το περιβάλλον τιμούμε την παράδοση) συμπεριλήφθηκαν στην κατηγορία *Αταξινόμητα*. Στη συγκεκριμένη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται κυρίως παιδαγωγικοί στόχοι.

Στο σχήμα 1 παρουσιάζονται οι διαστάσεις της αειφορικής ανάπτυξης στους καταγεγραμμένους στόχους των σχολικών προγραμμάτων Π.Ε του σχολικού έτους 2009-2010.

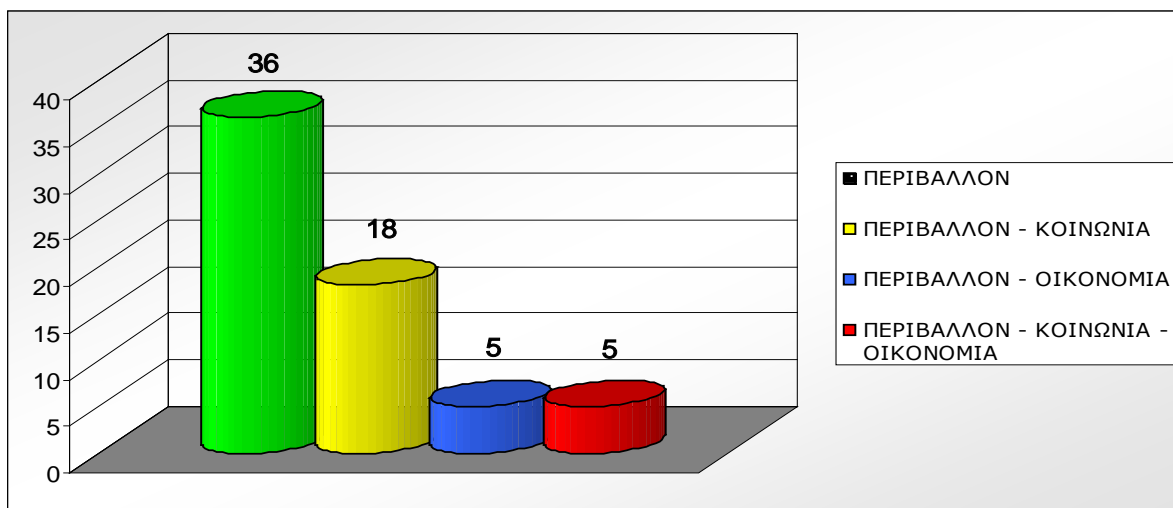

Σχήμα 1: Διαστάσεις της αειφορικής ανάπτυξης στα σχολικά προγράμματα Π.Ε

Η επεξεργασία των στοιχείων με βάση την οριζόμενη κατηγοριοποίηση κατέδειξε ότι η περιβαλλοντική διάσταση στο συνολικό αριθμό των 64 προγραμμάτων Π.Ε συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό (51%) σε σχέση με τις υπόλοιπες. Ακολουθούν σε φθίνουσα κλίμακα οι διαστάσεις οι οποίες περιλαμβάνουν την κατηγορία αταξινόμητα σε ποσοστό 26%, η κοινωνία σε ποσοστό 14% , η οικονομία σε ποσοστό 3%, η πολιτική σε ποσοστό 3% και τέλος η Αειφορία σε ποσοστό 1%.

Η σχετικά υψηλή καταγραφή της κοινωνικής διάστασης θα μπορούσε εν μέρει να αποδοθεί στο ενδιαφέρον των μαθητών/τριών και των εκπαιδευτικών για το φυσικό περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά προβλήματα της περιοχής μας καθώς τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται διαρκώς μετασχηματισμός στις τοπικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Επισημαίνουμε την παρουσία των εργοστασίων της ΔΕΗ στο νομό μας με αποτέλεσμα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα να μετατοπίζουν το επίκεντρο από τη μία μεριά στη δυσχερή θέση των ανθρώπων και από την άλλη στη δυσχερή θέση του περιβάλλοντος.

Λαμβάνοντας υπόψη την καλή λειτουργία των αλληλεξαρτώμενων συστημάτων του περιβάλλοντος, της κοινωνίας, της οικονομίας και της πολιτικής για την επίτευξη του στόχου της αειφορικής ανάπτυξης αναζητήσαμε σχέσεις συνύπαρξης των κατηγοριών στόχων στα προγράμματα Π.Ε. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο σχήμα 2.

Σχήμα 2: Αλληλεξαρτώμενα συστήματα στα σχολικά προγράμματα Π.Ε

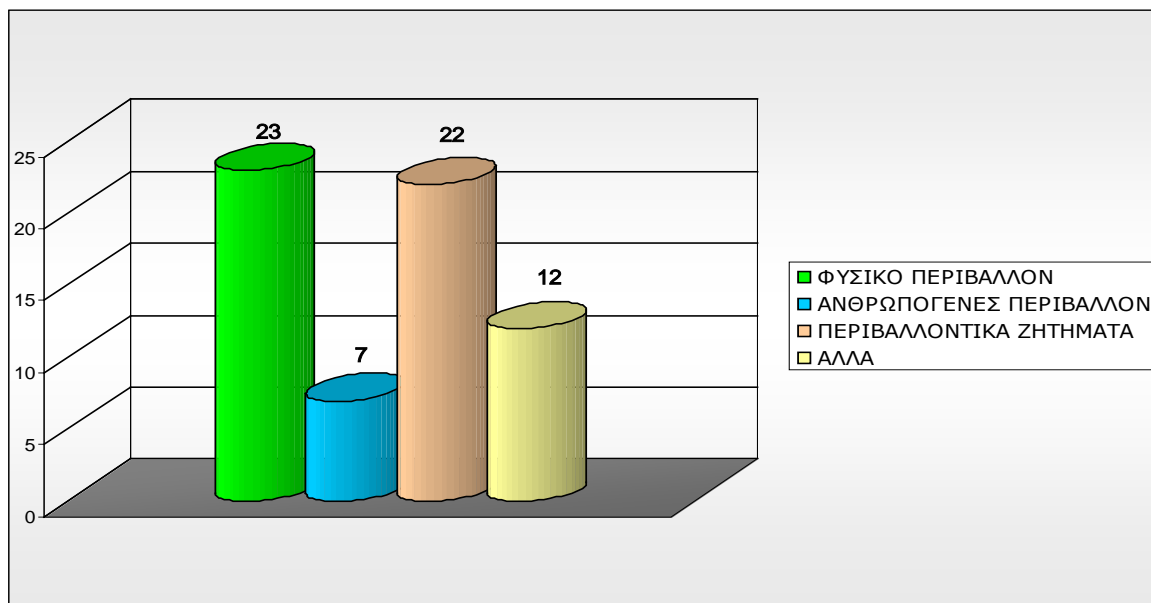
Ο μονοδιάστατος προσανατολισμός της περιβαλλοντικής διάστασης κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό (56,25%) των προγραμμάτων Π.Ε προφανώς επειδή η έννοια του περιβάλλοντος κυριαρχεί στις αντιλήψεις και προτιμήσεις των εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών. Όμως δεν αποτελεί και την αποκλειστική διάσταση των σχολικών προγραμμάτων Π.Ε. Σε ένα αρκετά υψηλό ποσοστό προγραμμάτων (44%) παρουσιάζεται στη στοχοθεσία τους δύο και τρεις διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης.

Επισημαίνεται η ισχνή παρουσία της οικονομικής διάστασης και η παντελής απουσία της πολιτικής διάστασης στα προγράμματα Α/θμιας Εκ/σης με αποτέλεσμα, όπως είναι φυσικό να μη μπορεί να αποτιμηθεί η αειφορική ανάπτυξη επειδή απουσιάζουν στοιχεία ικανά να αποτιμήσουν με πιστότητα και εγκυρότητα όλες οι διαστάσεις της.

Στη βιβλιογραφία οι αναφορές για την εκπαίδευση προς την αειφόρο ανάπτυξη στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι περιορισμένες (Βυρώζη & Λεοντιάδου, 2005^α, 2005^β. Παπαντώνης, 2005. Karameris et al, 2006). Τα ευρήματα της παρούσας εργασίας συνάδουν με τα ευρήματα αντίστοιχης έρευνας (Παπαδοπούλου & Κουδούνη, 2006) στην οποία επίσης επισημαίνεται η υψηλή παρουσία της περιβαλλοντικής διάστασης και η περιορισμένη των υπολοίπων.

Η δεκαετία 2005-2014 η οποία επηρεάζει δυναμικά την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και την μετασχηματίζει σε Εκπαίδευση για την Αειφορία επιβάλλοντας άμεσα αποφάσεις αναπροσαρμογών επιδιώκοντας έναν ενεργότερο ρόλο των πολιτών στην αειφορική ανάπτυξη, οδήγησε στον ορισμό θεματικών αξόνων για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Το έτος 2009-2010 αφιερώθηκε στην «Ενέργεια-Ανανεώσιμες Πηγές και Τοπικές Κοινωνίες».

Στο σχήμα 3 που ακολουθεί παρουσιάζονται στοιχεία, για τη θεματολογία των σχολικών προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τα οποία υλοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2009-2010.

Σχήμα 3: Θεματολογία προγραμμάτων Π.Ε σχολικού έτους 2009-2010

Η ανάγνωση των αποτελεσμάτων τα οποία προέκυψαν από την επεξεργασία των στοιχείων των προγραμμάτων αναδεικνύουν την αναμενόμενη υψηλότερη καταγραφή της θεματικής «*φυσικό περιβάλλον*» σε σχέση με τις υπόλοιπες. Περιλαμβάνονται 23 προγράμματα, ποσοστό 35,94% του συνολικού αριθμού. Στη συγκεκριμένη θεματική εντάχθηκαν προγράμματα τα οποία αφορούν την χλωρίδα και την πανίδα, τα φυσικά οικοσυστήματα και τα απειλούμενα είδη. Στην κατηγορία «*περιβαλλοντικά ζητήματα*» περιλαμβάνονται 22 προγράμματα, ποσοστό 34,38% του συνολικού αριθμού. Τα προγράμματα αυτά σχετίζονται με τη ρύπανση, τη μόλυνση και την προστασία του περιβάλλοντος, τα απορρίμματα και την ανακύκλωση, την ενέργεια, τις ανανεώσιμες πηγές και την ατμοσφαιρική ρύπανση. Στη θεματική ενότητα «*άλλα*» εντάχθηκαν 12 προγράμματα τα οποία αντιστοιχούν στο 18,75% του συνόλου των προγραμμάτων. Αφορούν προγράμματα με θέμα τους τη διατροφή, την τοπική ιστορία, τα παραδοσιακά επαγγέλματα και τον λαϊκό πολιτισμό. Η θεματική κατηγορία «*ανθρωπογενές περιβάλλον*» αντιστοιχεί σε 7 σχολικά προγράμματα και σε ποσοστό 10,93%. Εδώ περιλαμβάνονται προγράμματα τα οποία αφορούν τις ασχολίες των κατοίκων, τους σχολικούς κήπους, τις σχολικές αυλές το αστικό πράσινο.

Η έρευνα της θεματολογίας σχολικών προγραμμάτων ο οποίος παρουσιάζεται στα παραπάνω γραφήματα κατέδειξε επίσης ότι από τα 64 συνολικά προγράμματα, τα 16 από αυτά και σε ποσοστό 25% είχαν ως θέμα τους την ενέργεια και τις ανανεώσιμες πηγές. Αντίστοιχα από τους 1368 μαθητές/τριες οι 324 ασχολήθηκαν με την ενέργεια και σε ποσοστό 23,68%, και από τους/τις 99 εκπαιδευτικούς οι 26 και σε ποσοστό 26,26%. Τα ευρήματα της μικρής κλίμακας έρευνας δε συγκλίνουν με τα ευρήματα αντίστοιχων ερευνών οι οποίες παρουσιάζουν το θέμα της ενέργειας να κατέχει πολύ μικρό ποσοστό στις προτιμήσεις των εκπαιδευτικών και των μαθητών της Α/θμιας Εκπαίδευσης (Βουδρισλής & Αυγερινού, 2003). Η διαπίστωση αυτή, κατά τη γνώμη μας, καταγράφει αφενός ως σημαντικό κριτήριο το θεματικό έτος για την υλοποίηση προγραμμάτων Π.Ε και αφετέρου την άρρηκτη σχέση του ζητήματος της Ενέργειας με την ποιότητα ζωής και την ευημερία των ανθρώπων, την ποιότητα του περιβάλλοντος και την προστασία του στο νομό Κοζάνης

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη αποτύπωσε την υψηλή καταγραφή των θεμάτων τα οποία αφορούν το φυσικό περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά ζητήματα τα οποία καταδεικνύουν την ανάγκη μαθητών/τριών και εκπαιδευτικών να ασχοληθούν με ζητήματα τα οποία αφορούν την ανάπτυξη και την ευημερία της κοινωνίας γενικότερα παράλληλα με την προστασία του περιβάλλοντος αγωνιώντας για το μέλλον το δικό τους και του πλανήτη. Η Δεκαετία για την Αειφόρο Ανάπτυξη επηρεάζει την απόφαση εκπαιδευτικών και μαθητών στην εμπλοκή τους με τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης λαμβάνοντας υπόψη την περιοχή την οποία ζούνε, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλα και σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Αξίζει όμως να σημειωθεί και αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού η περιορισμένη καταγραφή των καταγεγραμμένων στόχων για τις διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης σε μία δεκαετία η οποία οδεύει και προς την ολοκλήρωσή της. Η επισήμανση αυτή καταδεικνύει την αδυναμία ενός συστήματος να προσεγγίζει την πολυδιάστατη πλευρά μιας έννοιας, της έννοιας της αειφορίας, η οποία βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη, έχει άμεση σχέση με τη βελτίωση της ζωής των ανθρώπων συμφιλιώνοντας την προστασία του περιβάλλοντος με την κοινωνική ευημερία και την οικονομική ανάπτυξη.

Άλλωστε, επειδή η συμβολή των εκπαιδευτικών στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι ουσιαστική ο συνεχής προβληματισμός, η επανεξέταση και ο επαναπροσδιορισμός της προβληματικής της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στη σύνδεση και αμοιβαία τροφοδότηση της εκπαιδευτικής θεωρίας και πράξης στο πεδίο της Π.Ε μετασχηματίζοντάς την σε εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Το πλαίσιο αυτό αναδεικνύει την ανάγκη εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε θέματα αειφορικής ανάπτυξης συμβάλλοντας στην κριτική προσέγγιση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας με απώτερο στόχο την οικοδόμηση των αρχών της αειφορικής ανάπτυξης.

Στο νέο συνεχώς μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον όπου η συσσώρευση πλούτου από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες αποτελεί το εργαλείο χειραγώγησης ιδεών και συμπεριφορών ευελπιστούμε τα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών με τις τυπικές και μη τυπικές μορφές εκπαίδευσης να αποκτήσουν δυναμικό χαρακτήρα και να συνεισφέρουν στην αφύπνιση των πολιτών οι οποίοι θα πρέπει να συμμετέχουν στις κοινωνικές αποφάσεις και στις διάφορες μορφές κοινωνικών δράσεων και να αγωνιστούν για να μην απεμποληθούν δικαιώματα και κεκτημένα τα οποία έχουν κατακτηθεί μετά από συνεχείς κοινωνικούς αγώνες ευελπιστώντας σε ένα καλύτερο μέλλον για τους ίδιους αλλά και για τις επόμενες γενιές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Australian Government-Department of Enviroment and Heritage, (2005). Educating for a Sustainable Future. Στο διαδίκτυο <http://www.deh.gov.au/education/publications/pubs/systainable-future.pdf>
- Βουδρισλής Ν. & Αυγερινού Μ. (2003). Ο θεματικός προσανατολισμός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Α/θμια Εκ/ση. *για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, 29, 4-5.
- Βυρῶζη Β. & Χατζηλεοντιάδου Σ. (2005^α). Συμβολή στη διαθεματική προσέγγιση της θεμελιώδους έννοιας «Αειφορική Ανάπτυξη» με ανάλυση του περιεχομένου σχολικών εγχειριδίων του Γυμνασίου, Πρακτικά Συμποσίου “*Εμπνευση, στοχασμός*

- και φαντασία στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση”. Ελληνική Εταιρεία & Πανεπιστήμιο Πειραιά, Πανεπιστήμιο Πειραιά, 1-3 Απριλίου 2005.
- Βυρώζη Β. & Χατζηλεοντιάδου Σ. (2005^b). Συμβολή στην εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη με ανάλυση σχολικών εγχειριδίων του Γυμνασίου. Πρακτικά 2^{ου} Περιβαλλοντικού Συνεδρίου Μακεδονίας της Ένωσης Ελλήνων Χημικών. Θεσσαλονίκη, Λιμάνι, Αποθήκη Δ, 8-12 Οκτωβρίου 2005.
- Δημητρίου Α. (2002). Πολυσήμαντη θεώρηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και τα προβλήματά της στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στο *Εκπαιδευτική, οικογενειακή και πολιτική ψυχοπαθολογία, αποκλίσεις στο χώρο της εκπαίδευσης*, Γ’ επιμέλεια, Ν. Πολεμικός, Μ. Καΐλα, Φ. Καλαβάσης. Αθήνα: Ατραπός, 257-275.
- Ευθυμίου Η. (2003). Η αειφορία στην αυγή του 21^{ου} αιώνα. Στο Η. Ευθυμίου & Μ. Μοδινός (επιμ.), *Οι δρόμοι της αειφορίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καλαϊτζίδης Δ. & Ουζούνης Κ. (2000). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση-Θεωρία και πράξη*. Ξάνθη: Σπανίδης.
- Karameris A., Ragnou P. & Papanikolaou A. (2006). Study of Primary and Secondary School Environmental Educators’ *Understanding of Sustainable Development, Education for Sustainable Development and its relation with Environmental Education*. Proceedings of the 2006 Naxos International Conference on Sustainable Management and Development of Mountainous and Island Areas. Thessaloniki, 2006.
- Παπαδοπούλου Π. & Κουδούνη Γ. (2006). Η οπτική της Αειφορίας τα προγράμματα Π.Ε-Η κοινωνική δικαιοσύνη και το οικολογικό αποτύπωμα. Πρακτικά 2^{ου} Συνεδρίου Σχολικών προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, σ.560-570, 15-17 Δεκεμβρίου 2006.
- Παπαντώνης Μ. (2005). Διαστάσεις των στόχων των Δικτύων Π.Ε. Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου Σχολικών προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Ισθμός Κορίνθου, σ. 589-597, 23-25 Σεπτεμβρίου 2005.
- Φλογαΐτη Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- UNESCO (1997). “Teaching and learning for a sustainable future- a multimedia teacher education programme”. Προσπελάστηκε 15-9-2010 από <http://www.unesco.org/education/tlsf>
- Weber R. P. (1990). *Basic contents analysis*, London.